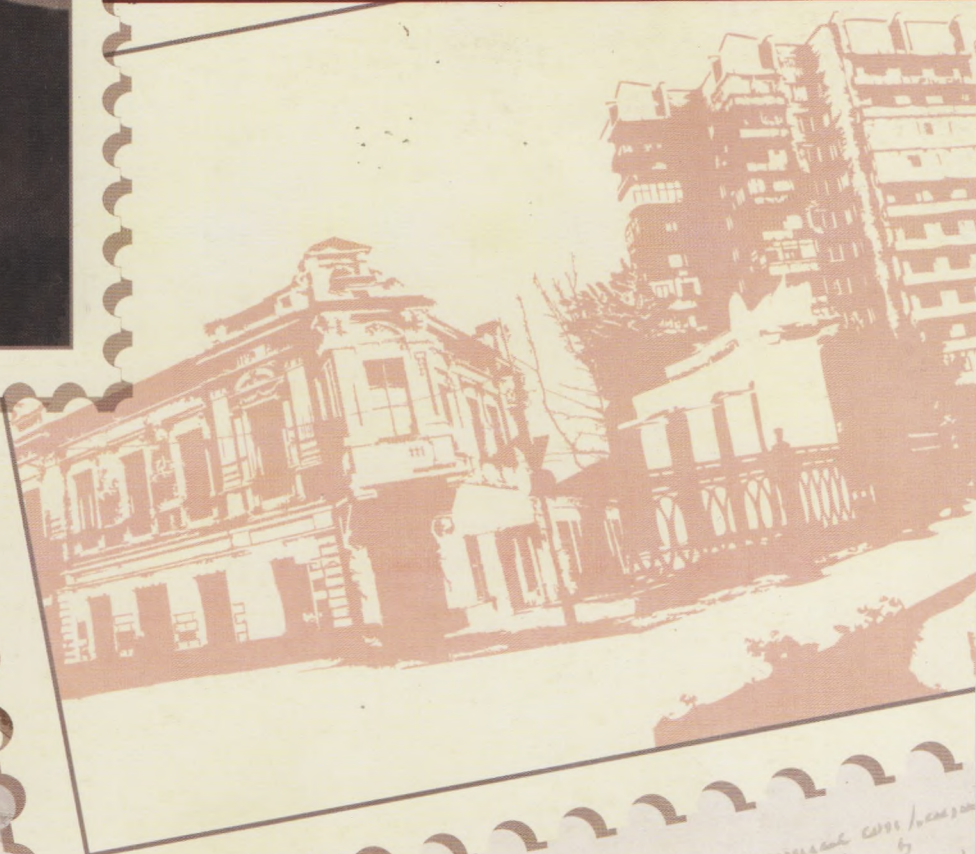

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

Матеріали регіональної конференції,
присвяченої 100-річчю
від Дня народження
А.А. Хижняка

Мелітополь – 2015

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Мелітопольський відділ Географічного товариства України
Громадська організація «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

АЛЕКСЄЄВСЬКІ КРАЄЗНАВЧІ ЧИТАННЯ

МАТЕРІАЛИ РЕГІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 100-РІЧЧЮ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
А.А. ХИЖНЯКА

Мелітополь - 2015

УДК 378.4(477.64-21) МДПУ (062.552)
ББК 74.58(4Укр-4Зап-2Мел)
А 47

Алексєєвські краєзнавчі читання: Матеріали регіональної наук.-практ. конф., присвяченої 100-річчю А.А. Хижняка / Відп. ред. В.П. Воровка. - Мелітополь: Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. - 217 с.

Конференція присвячена 100-річчю з дня народження засновника і першого декана природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, організатора і голови Мелітопольського відділу Українського географічного товариства, педагога та вченого Андрія Андрійовича Хижняка. До збірки включені матеріали, присвячені науково-педагогічній діяльності А.А. Хижняка, спогадам колишніх студентів про А.А. Хижняка як декана, вченого і викладача; теорії, практиці та методиці географічних досліджень; історичній та етнографічній спадщині Мелітопольського краю та інших регіонів; біологічним та санітарно-гігієнічним дослідженням; екологічним та природоохоронним проблемам регіону; рекреаційно-туристичним дослідженням; краєзнавчому, патріотичному та полікультурному вихованню молоді

Редакційна колегія:

- Молодиченко В.В.** – ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор філософських наук, професор
- Прийма С.М.** – проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, доцент
- Арабаджі О.С.** - проректор з заочної форми навчання Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Воровка В.П.** – декан природничо-географічного факультету Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Марченко О.А.** - заступник декана природничо-географічного факультету з навчальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Даценко Л.М.** – завідувач кафедри фізичної географії та геології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, доктор геологічних наук, професор
- Арсененко І.А.** - завідувач кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат географічних наук, доцент
- Резнік В.І.** - голова громадської організації «Спілка краєзнавців Мелітопольщини»

Комп'ютерний набір та верстка: Воровка В.П., Неліпа К.Г.

Всі матеріали подано у авторській редакції. Відповідальність за підбір і виклад фактів у статтях несуть самі автори. Висловлені в статтях думки не обов'язково збігаються з точкою зору редакційної колегії.

@ Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ЗМІСТ

Життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність А.А. Хижняка

Александр Алексеев КРАЕВЕДЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ А.А. ХИЖНЯКА	8
Елена Петроченко ИЗ ВОСПОМИНАНИЙ У.А. ПЕТРОЧЕНКО ОБ А.А. ХИЖНЯКЕ.....	11
Тамара Стручаева, Виталий Стручаев АНДРЕЙ АНДРЕЕВИЧ ХИЖНЯК И СОВРЕМЕННЫЙ БЕЛГОРОДСКИЙ КЛАССИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ.....	12
Л. Тарасенок ВОСПОМИНАНИЯ О А.А. ХИЖНЯКЕ.....	15
Борис Чернов ОКРЕМІ СТОРІНКИ ІЗ ЩОДЕННИКА ВИПУСКНИКА 1967 р.....	15
Лидия Шилова У ИСТОКОВ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МГПУ.....	21

Географічні дослідження: теорія, практика, методика

Олена Белік ПЕРЕХІД ДО ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ.....	25
Ірина Боговін КОМПЛЕКСНИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ М. МЕЛІТОПОЛЯ	27
Володимир Воровка МОРСЬКА СМУГА ЯК ГЕОЕКОТОН.....	28
Світлана Гришко СУЧАСНА ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА АЛТАГИРСЬКОГО ЛІСОВОГО МАСИВУ.....	32
Людмила Даценко, Тетяна Зав'ялова ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ УЗБЕРЕЖЖЯ ТА АКВАТОРІЇ АЗОВСЬКОГО МОРЯ.....	35
Володимир Клименко СИСТЕМНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОБЛЕМНО-СИМВОЛІЧНИХ СИГНАЛІВ (ПСС) У ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІКИ В ШКОЛІ.....	38
Ольга Левада МОНІТОРИНГ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА РИНКУ ПРАЦІ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ	41
Ксенія Неліпа СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ.....	42
Лариса Прохорова ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОМФОРТНОСТЬ КАК АСПЕКТ ХАРАКТЕРИСТИКИ УРБОЛАНДШАФТА.....	45
Михайло Сажнев, Богдан Авраменко КАДРОВИЙ НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ.....	47
Тетяна Сапун ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОЛИНИ РІЧКИ МАЛИЙ УТЛЮК.....	51
Олексій Ситник, Оксана Браславська ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК З ФАХОВИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН (НА ПРИКЛАДІ ГІДРОЛОГІЧНОЇ) НА ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ	54

Микола Стецишин ОПТИМІЗАЦІЯ ЗРОШУВАЛЬНИХ АГРОЛАНДШАФТІВ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ	58
Геннадій Тамбовцев ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННЫЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ, ЕГО ОЦЕНКА И ПОСЛЕДСТВИЯ.	60
Сергій Трофименко, Наталя Трофименко ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ПРИМОРСЬКОГО РАЙОНУ.....	62
Христина Черченко БАГАТОРІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ПО МЕТЕОСТАНЦІЇ МЕЛІТОПОЛЬ.....	64

Історична та етнографічна спадщина Мелітопольщини

Клавдія Антошук, Марія Юкальчук ПИРОГОВСЬКИЙ МЕМОРАЛ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ	68
Наталья Голубенко ОБРЯДЫ ВЫЗЫВАНИЯ ДОЖДЯ У БОЛГАР СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ (с. ПЕТРОВКА)....	73
Олег Гончаренко ЕПІСТОЛЯРНІ ДОКАЗИ ФУНДАТОРСТВА МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ ПАВЛОМ КАЕТАНОВИЧЕМ ДЗЯКОВИЧЕМ	76
Віктор Гудзь, Ольга Мовчан ПЕРШИЙ „ЧЕРВОНИЙ” ГОЛОДОМОР НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ.....	84
Віктор Гудзь, Яна Таравська ПРОДОВОЛЬЧА ПОЛІТИКА ВЛАДИ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ У 1932-1933 РОКАХ.....	87
Олексій Замуруйцев ВИДАВНИЧА СПРАВА У НІМЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ПОВІТУ НАПРИКІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	90
Е.А.Иванов, Е.В. Ивашенко ИСТОРИЯ – УЧИТЕЛЬНИЦА ЖИЗНИ.....	92
Наталья Красько ФОТОГРАФІЇ ПОХОРОНУ: КОМУ ЦЕ ПОТРІБНО? (РОЗДУМИ ПІСЛЯ ЕКСПЕДИЦІЇ ДО БОЛГАРСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ПРИАЗОВСЬКОГО РАЙОНУ).....	95
Алла Крилова ДІЯЛЬНІСТЬ СЕЛЯНСЬКОГО ЗЕМЕЛЬНОГО БАНКУ В ПІВНІЧНОМУ ПРИАЗОВ'І (1883- 1915 рр.).....	98
Николай Крылов К ИСТОРИИ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МЕЛИТОПОЛЕ В 20-е ГОДЫ ХХ СТОЛЕТИЯ	100
Сергій Половка, Олена Половка МАЛОВІДОМА ПОСТАТЬ У ГЕОГРАФІЇ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ (до 70-ї річниці заснування географії в Уманському Учителському інституті).....	103
Лариса Полякова ІСТОРИЧНИЙ ПОГЛЯД НА СТАНОВЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ (1990- 1996рр.).....	106
Ярослав Попенко ОСНОВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ ЗА ЧАСІВ УРЯДУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (КВІТЕНЬ-ГРУДЕНЬ 1918 р.).....	109

Владимир Резник КРАТКАЯ ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ЗЕМСКОЙ МЕДИЦИНЫ СЕВЕРНОЙ ТАВРИИ.....	112
Татьяна Савина РАЗВИТИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ МЕЛИТОПОЛЬСКОГО ПАРКА КУЛЬТУРЫ И ОТДЫХА ИМЕНИ ГОРЬКОГО В 50-70 гг. XX века (к 110-й годовщине со дня рождения директора парка имени Горького М.В.Осянина)	119
Наталья Шкода САМОДІЯЛЬНІ ТЕАТРАЛЬНІ ГУРТКИ КРИМУ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	122

Біологічні та санітарно-гігієнічні дослідження в регіоні

Петр Горлов, Валерий Сиохин, Андрей Сидоренко ВЕСЕННЯЯ МИГРАЦИЯ БОЛЬШОГО БАКЛАНА (<i>PHALACROCORAX CARBO</i>) В СЕВЕРНОМ ПРИАЗОВЬЕ.....	124
Петро Горлов, Валерій Сіохін, Андрій Сидоренко РАРИТЕТНА ОРНИТОФАУНА АЗОВО-СИВАСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В 2014 РОЦІ.....	128
Наталья Демченко ФАУНА РИБ РІЧКИ МОЛОЧНОЇ (ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ).....	133
Юрий Кармышев О СОСТОЯНИИ ФАУНЫ ЗЕМНОВОДНЫХ И ПРЕСМЫКАЮЩИХСЯ НА ЮГЕ ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ.....	136
Раиса Черничко ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ СВЯЗИ БОЛЬШОГО БАКЛАНА (<i>PHALACROCORAX CARBO</i>) НА МОЛОЧНОМ ЛИМАНЕ (УКРАИНА, ЗАПОРОЖСКАЯ ОБЛ.)	138

Екологічні та природоохоронні проблеми регіону

Ирина Донець, Тетяна Власюк МОНІТОРИНГ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У СФЕРІ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	142
Юрий Кармышев О ЗНАЧЕНИИ ПРИРОДООХРАННЫХ ПОЛЕВЫХ ПРАКТИК В ДЕЛЕ СОХРАНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ.....	145
Володимир Кінжибало РОЗВИТОК ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ НА ПРИКЛАДІ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	146
Дмитро Степаненко, Тетяна Копилова, Олександр Писанець АНАЛІЗ СТАНУ СФЕРИ ПОВОДЖЕННЯ З ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ.....	149
Оксана Матвеева ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ДОВКІЛЛЯ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО УЗБЕРЕЖЖЯ АЗОВСЬКОГО МОРЯ.....	152
Богдан Митяй ПРИРОДНІ РЕСУРСИ МОЛОЧНОГО ЛИМАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ СТАНУ В МАЙБУТНЬОМУ.....	154

Рекреаційно-туристичні дослідження

Ірина Арсененко, Лариса Донченко, Цветана Сорокіна МУЗЕЙ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ: ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ І РОЗВИТКУ МУЗЕЙНОГО ТУРИЗМУ.....	157
Олег Байтеряков ОЦІНКА АЛТАГІРСЬКОГО ЛІСНИЦТВА ДЛЯ ЗМАГАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	163
Євген Бортников, Анастасія Бортникова РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЛОКАЛЬНИХ КУЛЬТУР.....	166
Микола Коцюба СУЧАСНА ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	169
Оксана Марченко, Валентина Іванова СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	172
Микола Окса, Ілля Самофалов ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОГО КОЛЕКТИВУ В ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧІЙ РОБОТІ З УЧНЯМИ.....	175
Ілля Самофалов ОБЩЕНИЕ ПОДРОСТКОВ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОПЫТЕ А.С.МАКАРЕНКО.....	178
Олеся Топалова СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСТУПНИХ ТУРИСТСЬКИХ МАРШРУТІВ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	180
Юлія Хрущ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ДЛЯ ІНВАЛІДІВ В УКРАЇНІ.....	184
Ксенія Шевченко СУЧАСНА ОЦІНКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА МІСТА КИЇВ.....	186

Краєзнавче, патріотичне та полікультурне виховання молоді

Айдер Абдураман, Максим Купресенко, Олександр Непша, Андрій Проценко, Віктор Ушаков ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	188
Олена Арабаджі, Олексій Андрющенко РОЛЬ ЛОКАЛЬНОГО МУЗЕЮВ РЕГІОНАЛЬНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ТА СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ(НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО МУЗЕЯ МІСТА МЕЛІТОПОЛЯ).....	190
Віктор Гапотій КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПАТРІОТИЧНОГО БУТТЯ СУЧАСНОСТІ.....	193
Віктор Гнедашев КРАЄЗНАВЧІЙ АСПЕКТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	195
Ірина Донець СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРАЄЗНАВСТВА В УКРАЇНІ.....	198

Олег Печерський ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ФЕДЕРАТИЗМУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД.....	200
Олексій Тимків РОЛЬ ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЗМУ ШКОЛЯРІВ...	204
Надія Хавер РОЛЬ КРАЄЗНАВСТВА У ВИХОВАННІ МОЛОДІ.....	207
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	213

програмісти, стилісти, менеджери готельного бізнесу, військовослужбовці. Серед дівчат популярні творчі професії, серед них театральне мистецтво, стилісти, перукарі.

При виборі вишу, абітурієнти віддають перевагу учбовим закладам III-IV рівня акредитації розташованих у великих містах, таких як Київ, Харків, Дніпропетровськ. Для реалізації своїх планів більшість обрали великі міста інших держав, більшість міст Польщі та Росії.

42 студента природничо-географічного факультету МДПУ ім. Богдана Хмельницького пройшли анкетування: 21 особа чоловічої статі та 21 жіночої. Вибір майбутньої професії був зумовлений рядом факторів, на більшість опитувальних вплинуло наявність бюджетного місця та цікавість до спеціальності вчителя.

З 42 респондентів 19 обрали би іншу спеціальність, 22 – особи задоволені своїм вибором та 1 опитувальний обрав би інший ВУЗ. Щодо роботи по спеціальності, більшість воліла не загадувати на майбутнє. 9 осіб з радістю будуть працювати вчителем, 5 осіб взагалі не хочуть працювати по спеціальності.

Основними пріоритетами при працевлаштуванні студенти визначили заробітну плату – 20 осіб обрали цей варіант відповіді. Для 12 осіб важливий фактор професійного росту та самореалізації і 10 осіб при працевлаштуванні будуть керуватись любов'ю до обраної професії. 28 осіб задоволені якістю отриманої освіти, 14 осіб навпаки. 18 студентів паралельно з навчанням працюють, а 24 – приділяють увагу тільки навчанню.

Більшість респондентів виявила бажання отримувати в майбутньому другу вищу освіту з 42 – 25 осіб. До вступу в МДПУ ім. Богдана Хмельницького 11 осіб проживали в м. Мелітополі, 4 – в Мелітопольському районі, 16 осіб в Запорізькій області та 11 осіб в різних областях України.

Таким чином, випускники шкіл більше мріють про «престижні» для них професії, не замислюючись про майбутнє працевлаштування. Випускники вишу, навпаки, 52% респондентів задоволені вибором своєї професії. Цей факт, на нашу думку, залишається цікавим, бо з 42 студентів тільки 1 обрав би інший ВНЗ.

Тому, ми вважаємо, що треба удосконалювати і в подальшому профорієнтаційну роботу серед школярів, проводити діагностику та анкетування з метою покращення ситуації на ринку праці.

Список використаних джерел та література

1. Богиня Д.П., Грішова О.А. Основи економіки праці: Навч. посібник. - 2-ге вид./ Д.П. Богиня, О.А. Грішова. -К.: Знання-Прес, 2001. – 313 с.
2. Праця України 2012: Стат. збірник.- К.: Держкомстат, 2013. - 322 с.
3. Онікієнко В.В. Розвиток ринку праці України: тенденції та перспективи / Онікієнко В.В., Ткаченко Л.Г., Смельяненко Л.М. – К.: НАН України, 2007. – 285 с.

Володимир Воровка
Мелітополь

МОРСЬКА СМУГА ЯК ГЕОЕКОТОН

Актуальність даної теми полягає у необхідності дослідження перехідних смуг між ландшафтними системами і комплексами різних типів в рамках загальної концепції континуальності географічного простору. Морська смуга характеризується тісною взаємодією прилеглої до моря суші та прибережного дна. Така взаємодія проявляється у речовинних,

енергетичних та інформаційних взаємозв'язках. Результатом такої взаємодії виступають особливості структури і функціонування берегової смуги як екотону.

Метою статті є аналіз берегової смуги моря як парадинамічної ландшафтної системи, утвореної в умовах високої контрастності середовищ на межі суші і води.

Науковим дослідженням екотонів як географічних об'єктів тісно займалися вчені-географи України М.Д. Гродзинський, Т.В. Бобра, О.І.Ситник та інші. Однак їх дослідження стосувалися винятково сухопутних перехідних меж на рівнинах чи в горах. Приморським смугам як екотонам у єдності і взаємозв'язку їх підводної та сухопутної складових не приділено значної уваги.

Передумовою впровадження поняття «екотон» та розуміння континуальності ландшафтних меж стали результати дослідження ґрунтів В.В. Докучаєвим наприкінці ХІХ століття та фітоценологічні дослідження рослинного покриву біологами. Унаслідок цього сформувався загальне уявлення про поступовість, континуальність натуральних меж та формування своєрідних перехідних смуг з подібними для межуючих сторін властивостями.

Вперше поняття екотону в його широкому розумінні сформулював американський еколог та геоботанік Ф. Клементс на початку ХХ століття (1905 рік). Аналогічне визначення дав Ю.Одум [9]. Він розумів екотон як межову зону або зону «напруги» зі значною лінійною протяжністю, яка завжди буває вужчою за території сусідніх угруповань. Пізніше розуміння екотону звузилося до території контакту або зони різкого переходу між двома і більше різними екологічними видами, де відбувається їх взаємопроникнення.

Географічний зміст поняттю «екотон» надав В.П. Семенов-Тянь-Шанський, який у 1923 р. звернув увагу на розпливчастість (континуальність) ландшафтних меж і запропонував формальний метод виділення перехідної смуги між природними районами та умовної лінійної межі у цій смузі. Належного відгуку серед радянських ландшафтознавців передвоєнного часу цей підхід (як, до речі, й континуалістські ідеї Л. Раменського) не знайшли [3].

В географії регулярно застосовувати термін «екотон» почали з 70-х років ХХ століття, ґрунтуючись на уявленні про поступовість ландшафтних меж як перехідних смуг. Незважаючи на це, основна увага ландшафтознавців приділялася пізнанню самих ландшафтів, а не перехідних смуг між ними.

Починаючи з середини 80-х років ХХ століття, на думку М.Д. Гродзинського, проблема ландшафтних меж та екотонів стала розглядатися як одна з пріоритетних. При цьому в поняття вкладали новий зміст – як цілісних ландшафтних комплексів (геосистем) з особливою структурно-функціональною організацією.

З початку ХХІ ст. термін «екотон» набув «ландшафтознавчого забарвлення й врешті став настільки загальним, що є тенденція розширювати його на всі типи ландшафтних меж, у тому числі й лінійні [4]. Так, науковою комісією з екотонів при Науковій комісії з проблем довкілля (SCOPE) екотон визначений як «зона переходу між сусідніми екологічними системами з набором характеристик, який однозначно визначається просторовим і часовим масштабами та силою взаємодії між сусідніми екологічними системами».

Термінологічний словник з фізичної географії тлумачить поняття «екотон» як перехідну смугу між суміжними ландшафтними комплексами, яка характеризується підвищеною інтенсивністю обміну між ними речовиною та енергією, різноманіттям екологічних умов і як наслідок – високою концентрацією органічного життя [14].

На нашу думку та за переконанням ряду вчених [2, 13], при вивченні всього спектру геокомпонентів та зв'язків між ними у перехідних зонах, необхідно користуватися терміном «геоекотон» як більш географічним за змістом. Географічна специфіка терміну «геоекотон» полягає саме у наявності префікса «гео» (аналогічно геокомплексу, геосистемі, геодинаміці, геопростору та ін.), який показує належність системи у першу чергу до географічного знання. Цілком логічно, що термін «геоекотон» є найбільш

придатним для загального позначення перехідних географічних систем незалежно від їх рангу та походження [2].

О.І. Ситник [13] пропонує у подальшому під геоекотонем розуміти своєрідні й складні просторово-часові натуральні, натурально-антропогенні і антропогенні утворення, що формуються на контакті різних середовищ. У тих же випадках, коли в процесі пізнання перехідних зон (смуг) досліджується їх ландшафтна структура, правомірно застосовувати термін «ландшафтний екотон», запропонований В.С. Преображенським [10, 11].

Класичним прикладом геоекотону і парадинамічного ландшафтного комплексу є водно-береговий. Ретроспективний аналіз наукових досліджень берегових смуг показав, що тривалий час берег і прибережні зони водойм розглядалися ландшафтознавцями окремо одна від одної, навіть у різних відділах і класах ландшафтів.

Як свідчить історичний огляд досліджень берегових ландшафтів, вперше ідея про наявність системного взаємозв'язку між сухопутною і підводною частинами берегової смуги висловлена К.М. Петровим наприкінці 50-х років ХХ ст. Незважаючи на це, теоретичні підходи і положення про контактну зону суша-море як комплексне фізико-географічне утворення почали формуватися серед ландшафтознавців починаючи з другої половини 70-х років, а серед берегознавців – з середини 80-х років.

Серед ландшафтознавців берегову смугу як особливий природно-територіальний комплекс сприймав Ф.М. Мільков [8]. Саме морське узбережжя як зону контакту суші і води він трактував як одне з найбільш контрастних середовищ. Осьовою його цієї зони слугує лінія розподілу різко контрастних середовищ. Вчений прийшов до висновку, що контрастність середовищ спричинює існування тісних динамічних взаємозв'язків як уздовж лінії поділу середовищ, так і впоперек неї.

Берегознавці звернули увагу на теоретичні положення про наявність зв'язків у контактній зоні «суша-море» починаючи з другої половини 80-х років. У цьому руслі було проведене дослідження А.В. Дроздова [5], де він звернув увагу на пізнання двосторонніх речовинно-енергетичних потоків-зв'язків. На цій основі у просторовому відношенні контактна зона розглядається від локального до макрорегіонального (континентально-океанічного) рівня як поєднання шельфу і прибережної рівнини.

Загальне уявлення про берегову смугу як відкриту географічну систему сформоване у роботі [12]. Відкритість системи автор пояснює тим, що «...разнообразные вещества поступают в её пределы со стороны суши, из моря, атмосферы и донных осадков. Вместе с тем происходит экспорт веществ из береговой равнины в море, атмосферу и донные осадки. Менее значим в сторону суши. ... регулирование обмена определяется энергией из различных источников».

Застосуванням ландшафтного підходу до вивчення берегових зон займався Б.В. Преображенський зі своїм колективом лабораторії морських ландшафтів Тихоокеанського інституту географії Далекосхідного наукового центру АН СРСР.

Упродовж 90-х років активно досліджуються природні ландшафти морського дна та їх різноманіття. Підкреслюється суттєва різниця між прибережно-морськими ландшафтами акумулятивних, абразійних та абразійно-аккумулятивних берегів [6]. Розвиваються теоретичні уявлення про зональність та азональність природи в зоні взаємодії суші та океану, регіональна та типологічна диференціація морських берегів, просторово-часова мінливість берегової смуги.

Ідеєю своєрідності природних комплексів у межовій зоні суша-вода пронизана монографія одного з провідних океанологів В.І. Лимарєва [7]. Виділення приморсько-акваторіально-територіального геокомплексу вищого рангу він обґрунтовує винятковою динамічністю, спричиненою складною взаємодією численних і протирічних процесів. До того ж цей комплекс відчуває все зростаючий вплив антропогенної діяльності. Це помітно виокремлює його серед усіх наземних геокомплексів.

Таким чином, розвиток ландшафтного підходу до дослідження берегових смуг дозволяє зробити висновок про те, що взаємодія суші і води у береговій смузі є тісною і багатогранною. Наслідками такої взаємодії є прояв морфологічних особливостей, генетичної структури та біологічного різноманіття. Ще більше цю взаємодію ускладнюють вітрові потоки, гирла річок, лимани, біотичні фактори узбережжя та антропогенна діяльність людини.

Контрастність середовищ та наявність тісного контакту між активними компонентами у межах берегової смуги спричинює формування активних поверхонь [1], або поверхонь взаємодії. Такі поверхні взаємодії виникають на контакті:

- *суші і води* з проявами абразійних та акумулятивних процесів і відповідним їм формам рельєфу;

- *води і повітря*, особливо в зоні прибою, де відбувається обмін газами та мінеральними речовинами між контактуючими середовищами;

- *повітря і суші*, представлене бризовою циркуляцією та температурними обміном між середовищами;

- *лиману і моря*, де лиман представляє собою акваторію-екотон з особливостями водно-сольового та біологічного обміну між акваторією моря та річковим руслом;

- *гирла річки і моря*. Цей контакт представлений річковим стоком з біогенною його складовою, згінно-нагінними явищами зі зміною потоків морської і прісної води у руслі;

- *живих організмів та абіотичних компонентів узбережжя*;

- *антропогенних утворень з природними компонентами узбережжя*.

В межах географічної оболонки прибережні геоекосистеми відіграють важливе значення, займаючи порівняно незначні площі. На цьому порівняно обмеженому земному просторі внаслідок високої динамічності зони контакту суші і води створилися сприятливі життєві умови, які обумовили так званий «біологічний ефект» - найвищу біологічну продуктивність та концентрацію біологічного різноманіття рослин і тварин внаслідок інтенсивного обміну речовиною та енергією. Та й власне зародження живих організмів, згідно наукових досліджень, відбулося, найвірогідніше, у перехідній прибережно-морській смузі.

Список використаних джерел та література

1. Айзаттулин Т.А., Лебедев В.Л. Океан как глобальная система / Т.А. Айзаттулин, В.Л. Лебедев // Физическая география Мирового океана. – Л.: Наука, 1980. – С. 283-312.
2. Бобра Т.В. К вопросу о понятиях «граница» - «экотон» в географии / Т.В. Бобра // Проблемы материальной культуры. Географические науки. - Симферополь, 2005. - С. 7-12.
3. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія / М.Д. Гродзинський. - К.: Київський університет, 2005. - Т. 2. - С. 316
4. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір: монографія / М.Д. Гродзинський. - К.: Київський університет, 2005. - Т. 2. - С. 333
5. Дроздов А.В. Акваториально-територіальні природні системи: фізико-географічний погляд / А.В. Дроздов // Изв. АН СССР. Сер. география. - №6. – С. 70-81
6. Литвин В.М., Федоров В.В. Мир подводных ландшафтов / В.М. Литвин, В.В. Федоров. – СПб.: Изд. Русского географического общества, 1994. – 134 с.
7. Лымарев В.И. Береговое природопользование: вопросы, методологии, теории, практики / В.И. Лымарев. – СПб.: изд. РГТМУ, 2000. – 168 с.
8. Мильков Ф.Н. Принцип контрастности в ландшафтной географии / Ф.Н. Мильков // Известия АН СССР. Сер. географическая. - 1977. - №6. - С.93-101.
9. Одум Ю. Основы экологии / Ю. Одум. – М.: Мир, 1975. – 740 с.
10. Преображенский В.С. Организация, организованность ландшафтов (препринт) / В. С. Преображенский. - М.: Ин-т географии АН СССР, 1986. - 20 с.
11. Преображенский В.С. Основы ландшафтного анализа / В.С. Преображенский, Т.Д. Александрова, Т.П. Куприянова. - М.: Наука, 1988. - 190 с.
12. Сафьянов Г.А. Береговая зона как географическая система / Г.А. Сафьянов // Системный подход в геоморфологии. – М.: Изд. МГУ, 1988. – С. 27-38

13. Ситник О.І. Міжзональний геоекотон «лісостеп-степ» Правобережної України / Дис. ... канд. геогр. н. – Вінниця, 2011. - 164 с.
14. Терминологический словарь по физической географии. – М.: Мысль, 1993.-278 с.

Світлана Гришко
Мелітополь

СУЧАСНА ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА АЛТАГИРСЬКОГО ЛІСОВОГО МАСИВУ

Дослідження Алтагирського лісового масиву розпочинаються у 1950 р. науковою експедицією під керівництвом О.Л. Бельгарда. Експедиція вивчала лісові масиви, підпорядковані Мелітопольському лісгоспу, до якого належить і Алтагирський. Дослідження були спрямовані на вивчення ґрунтового покриву, рослинного та тваринного світу, кліматичних особливостей території і послугували основою для обґрунтування лісорослинних умов штучних лісів степової зони України. Варто зазначити, що комплексна наукова експедиція під керівництвом О.Л. Бельгарда найбільш повно вивчила лісовий масив і в подальшому подібних досліджень не проводилося, тому проведений ландшафтний аналіз структури Алтагирського лісу є актуальним, своєчасним і суттєво доповнює попередні дослідження.

Алтагирський лісовий масив – зоологічний заказник загальнодержавного значення з 1974 р. Алтагирський ліс входить до складу Богатирського лісництва і перебуває у підпорядкуванні Мелітопольського лісомисливського господарства. Назва має тюркське походження, що в перекладі означає «шість коней». Нині це оазис серед типового південного степу. Створення лісництва пов'язане з іменем видатного українського лісівника П.М. Сивицького, який у 1899 р. висадив перші саджанці дерев. Ліс займає площу 1100 га і виконує важливу ґрунтозахисну функцію – затримання рухливих пісків. Алтагирський лісовий масив знаходиться у Якимівському районі Запорізької області в однойменному урочищі на правому березі Молочного лиману Азовського моря. Східною межею лісництва виступає берегова лінія лиману, яка є досить нестійкою внаслідок затоплення чітко вираженої прилиманної тераси під час коливань рівня води у лимані й Азовському морі. Північна, західна та південна межі Алтагирського лісу не мають природних кордонів, бо розташовані на рівнинному плато і відмежовуються від сусідніх територій антропогенними утвореннями – польовими дорогами та кордонами населених пунктів. Ландшафтно-топологічна структура Алтагирського лісового масиву описана на основі аналізу таксаційного опису деревних насаджень у межах кварталів станом на 01.01.2009 р. [3] та особистих польових досліджень.

У геоморфологічному відношенні територія лісового масиву різко розмежовується на три нерівні частини: невелику ділянку представлену крутим схилом у берегів Молочного лиману, розміщену на північному сході території лісництва, і основну частину, розташовану на підвищеному плато і вододільній рівнині. Таким чином, на території Алтагирського лісу чітко вирізняються три типи місцевостей – схиловий, плакорний і вододільний (рис. 1). В свою чергу, ці ландшафтні структури мають свої відмінності.

Схиловий тип місцевостей – давній берег Азовського моря, вигинаючись S-подібно вздовж берегової лінії і забезпечуючи різні соляні експозиції (східну, північно-східну, північну, південно-східну), сприяє створенню досить різноманітних лісорослинних умов [2].

Схил, яким обривається плато до лиману, на різних відрізках має неоднакову крутизну і складає 10% території лісового масиву. Найбільш пологі схили – північно-східної та північної експозиції, більш круті – східні та південно-східні схили. У межах схилу частково розміщені квартали лісництва 18, 27, 39, 40, 47, 54, 71, 75, 117, 118.